

aan Unittafel en Bestuur
 van Unit Uitvoeringsprocessen
 datum 26 april 2018
 betreft **Reacties Handreiking Levensbeschouwing**
 inlichtingen bij

Achtergrond

Op 16 januari j.l. is het Bestuur m.b.t. de Handreiking Levensbeschouwing akkoord gegaan met:

- de concept inhoud van de Handreiking,
- het laten reviewen van deze versie van de Handreiking door de leden van de Werkgroep Informatievoorziening (met name de religieuze organisaties),
- het ter besluitvorming voorleggen van discussiepunten van deze review aan Unittafel en Bestuur.

In de afgelopen periode is de concept Handreiking ter review aan de externe organisaties voorgelegd. Ook is het document ter review naar het Platform loma's gestuurd. Alle ontvangen reacties zijn in deze memo weergegeven, voorzien van een advies voor het wel of niet verwerken in de Handreiking. De meeste reacties gaven geen aanleiding tot een aanpassing van de Handreiking. Bij dit memo is een nieuwe versie van de Handreiking gevoegd, waarin alle reacties (zichtbaar) staan verwerkt die wel tot aanpassing leidden.

Overzicht ontvangen reacties op Handreiking Levensbeschouwing versie 16012018

1. Art.1 Midden Nederland –	
Reactie	Advies COA
Goed dat dit onderwerp zo wordt vastgelegd.	t.k.n.
Benoemd wordt de onderlinge religieuze druk bij bewoners (maar mogelijk ook naar medewerkers). Wil voorstellen dat hierin specifiek ook aandacht wordt gevraagd voor de LHBT-er. Zowel de acceptatie van LHBT'ers vanuit botsende religieuze opvattingen door medebewoners, maar zeker ook de innerlijke strijd die een LHBT-er kan hebben vanuit zijn of haar eigen religieuze opvattingen. Voorstel tot vermelding van de mogelijkheid dat een bewoners die zich ongelijk behandeld voelt op basis van religie door de COA medewerker kan worden doorverwezen naar het lokale ADV.	Geen aanpassing nodig: COA-medewerkers zijn voldoende op de hoogte van doorverwijsmogelijkheden naar externe organisaties (als een lokaal ADV).
2.	
	t.k.n.

3. VluchtelingenWerk	
Pagina 5: "Zodra een COA-medewerker een vermoeden van spanning heeft of spanning constateert bij een bewoner in verband met religieuze activiteiten, gaat hij hierover in gesprek met alle betrokken partijen". Graag aangeven wie met 'betrokken partijen' worden bedoeld.	Geen aanpassing nodig. Het gaat om alle partijen die betrokken zijn, situatie-afhankelijk wie dat precies zijn.
4. Humanistisch Verbond	
De term 'levensbeschouwing' is een beter begrip dan de term 'religie'. Maar in de Handreiking gaat het in feite wel steeds over 'religie'. Wij vinden dat er ook veel te weinig aandacht wordt besteed aan het feit dat het recht op geloof ook betekent dat er een recht is op niet-geloven. Wij vinden dat het COA dit recht telkens actief moet uitdragen. Wij raden het COA ook aan de mogelijkheden voor geestelijke verzorging voor de bewoners te onderzoeken (als bij de justitiële inrichtingen).	t.k.n.
Pagina 1: "Het COA erkent dat geloof en levensbeschouwing en andere overtuigingen in veel gevallen een rol spelen in het leven van de bewoners." Deze zin breder formuleren, als "Het COA erkent <i>het recht op geloof en ook het recht op niet-geloven en ziet dat geloof en levensbeschouwing en andere overtuigingen in veel gevallen een rol spelen in het leven van de bewoners.</i> "	Tekstvoorstel voor bredere formulering overnemen.
Pagina 1: "Het COA wil nog hoogwaardiger begeleidingswerk leveren en oplossingen realiseren die voor de bewoners van de locaties de kans vergroten op een goede toekomst." Deze zin breder formuleren als: "Het COA wil nog hoogwaardiger begeleidingswerk leveren en oplossingen realiseren die voor de bewoners van de locaties <i>zowel betekenen dat in de locaties uiting wordt gegeven aan respect voor gelovigen en ongelovigen als de kans vergroten op een goede toekomst.</i> "	Tekstvoorstel voor bredere formulering overnemen.
Pagina 1: "Deze Werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van ruim twintig maatschappelijke en religieuze organisaties die...". Graag 'religieuze' vervangen door 'levensbeschouwelijke'.	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 1: "...COA adviseren vanuit hun expertise en ervaring over onze informatievoorziening aan bewoners over grondrechten, discriminatie en vrijheid van religie (artikel 1)." Graag toevoegen: "(en over artikel 6 vrijheid van godsdienst en levensovertuiging)."	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 2: "De grenzen van de vrijheid van godsdienst liggen in de beperking in de wet."	Tekstvoorstel niet overnemen. Het gaat om

Graag toevoegen: “Ook stelt het COA de eis dat gelovigen respect tonen naar niet-gelovigen.”	‘levensbeschouwing’ en dat kan over gelovigen en/of niet-gelovigen gaan.
Pagina 3: “Religiositeit is nauw verweven met iemands identiteit.” Graag breder formuleren als: “Religiositeit <i>en levensbeschouwing</i> zijn nauw verweven met iemands identiteit.	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 3: Graag bullit toevoegen: “Bewoners kunnen hun komst naar Nederland zien als een vlucht voor religieus geweld.”	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 3, bullit 3: “... Bewoners kunnen hierdoor een gevoel van vervreemding en ongemak ervaren;” Graag aanvullen met “Voor (andere) bewoners dan dit ook juist als een bedreiging ervaren worden als medebewoners voortdurend vragen of ‘je moslim bent’;”	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 3, bullit 5: “Bewoners kunnen steun vinden in het uitvoeren van religieuze rituelen;” Graag toevoegen: “die rituelen kunnen voor anderen bedreigend zijn.”	Tekstvoorstel niet overnemen. Voegt niets toe aan de essentie van de bullit.
Pagina 3, graag bullit toevoegen: “Bewoners kunnen het recht op ongelof in Nederland zien als een essentiële vrijheid waardoor ze eindelijk kunnen uitkomen voor hun eigen levensbeschouwing.”	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 4: “Het is voor hen van groot belang dat zij hun religie kunnen uitoefenen binnen de opvang.” Graag toevoegen: “Wel met in achtning van de positie van ongelovigen die hier juist geen zekerheid aan ontlene.”	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 4: “Het COA is alert op personen die zich qua religie dwingend of confronterend opstellen tegenover bewoners. “ Graag formuleren als: “Het COA <i>staat niet toe dat</i> personen zich qua religie dwingend of confronterend opstellen tegenover bewoners.”	Tekstvoorstel qua strekking overnemen als: “Het COA is <i>extra</i> alert op personen die zich qua religie dwingend of confronterend opstellen tegenover bewoners.”
Pagina 4: “Onderhoud goede relaties met lokale religieuze organisaties”. Graag breder formuleren: Onderhoud goede relaties met lokale religieuze <i>en levensbeschouwelijke</i> organisaties.”	Tekstvoorstel overnemen.
Pagina 5: Noot over de pilot Informatievoorziening Grondrechten. Opmerking: Wij pleiten hier nadrukkelijk ook voor een handreiking op het gebied van artikel 6 waarbij ook het recht op niet geloven is geregeld.	t.k.n.
Pagina 5: “Wat kan een COA-medewerker doen bij spanningen.” Opmerking: Dit is een belangrijke kwestie. De COA-medewerker moet goed in staat zijn om de belangen van de minderheid te verdedigen. Wij komen situaties tegen waarbij de ongelovige minderheid gevraagd wordt zich	t.k.n.

niet expliciet uit te spreken.	
Pagina 8: “Voorbeeld: een ex-moslim wil zijn atheïstische levensovertuiging geheim houden uit angst voor vergelding door islamitische medebewoners....” Opmerking: Dit is echt een onacceptabele situatie : als een bewoner het gevoel heeft dat ze dit geheim moet houden is de cultuur in de locatie niet goed – het vervolgens verplicht voelen naar een religieuze bijeenkomst te gaan is helemaal buiten de orde.	t.k.n.
Pagina 8: “COA-medewerkers moeten alert zijn bij het signaleren van dit soort situaties en hier vanuit hun professionele kwaliteiten en handelings-perspectief op acteren.” Opmerking: Wij gaan er vanuit dat dit ‘acteren’ “optreden betekent” en zeker niet de ongelovige zelf oproepen om de schijn op te houden om problemen te voorkomen.	t.k.n.
Pagina 8: Gebedsoproepen. Opmerking: Let wel: dit kan voor mensen die vanwege ongelof op de vlucht zijn, heel aangrijpend zijn. En herinneringen oproepen aan geweld en intimidatie.	t.k.n.
5. Stichting Gave	
Vanuit de COA praktijk begrijpen we dat er voorzichtigheid is geboden als het gaat om uitingen van religie en levensovertuiging (en niet teveel 'rechten' moeten worden gegeven). Vraag is wel of het stuk richting de COA-medewerkers/ de locaties nog genoeg besef bijbrengt als het gaat om dit thema.	t.k.n.
Wat ik mis is het aspect van het alert zijn voor 'Jihadisme en radicalisme'... Met name dat dit ook grote gevolgen heeft voor de groeps sfeer/groepsdruk. Ook het punt dat een godsdienstige meerderheid, zonder dat COA dat kan merken, druk op anderen uitoefent --- en dat hier alertheid voor moet zijn. Dus eigenlijk -- zeker vanuit de achtergrond van vluchtelingen... zou COA ook dingen moeten doen om de minderheden sterker te maken. Dit soort elementen mis ik nu in het stuk en maakt het daarmee veel minder daadkrachtig om echt invloed te hebben op de locaties.	Geen aanpassing nodig. Op pagina 1 staat dat het COA werkt vanuit haar Kader Methodische begeleiding. Gewenste zaken zijn hierin voldoende opgenomen.
Pagina 2: De zin “Verder staat het belang van de bewoner altijd voorop --- dat is de reden voor politiek en religieus neutraal.” Is een wat vreemd/onduidelijk statement. Het gaat uit van een uitgangspunt dat een bewoner er belang bij heeft dat er neutraliteit is. Dat lijkt me niet. Je kunt zeggen dat voor de leefbaarheid en veiligheid, het van belang is dat iedereen 'er mag zijn' en 'gelijk wordt beoordeeld' en dat daarom...	Geen aanpassing nodig. De volgende zin zegt namelijk “Godsdienstbeleving is een persoonlijke aangelegenheid van de bewoner waar het COA buiten staat en geen mening over heeft, tenzij de belangen van andere bewoners in het gedrang

	komen.” Deze zin legt uit dat hiermee ‘het belang van de bewoner altijd voorop staat.
Pagina 2, de zin “Godsdienst is een persoonlijke aangelegenheid...” (zo ziet COA dit). Hierbij 'moet' je denk ik aanvullen. Dit is iets wat de bewoners vaak niet zo ervaren. Zij beleven hun levensovertuiging veel meer collectief. Gevolg: ook een groep kan geen dingen doen die de ruimte van individuen inperken.	Geen aanpassing nodig. Welke opvatting (‘persoonlijk’ of ‘groep’) je ook kiest, dit verandert niets aan de maatregelen.
Pagina 2, laatste regel, ...”Ruimte voor de locaties”. Heel begrijpelijk. Maar hier loopt het in de praktijk vaak vast... Dus graag aanvullen met: Locaties moeten dit altijd kunnen onderbouwen met argumenten en dit (als er om wordt gevraagd) ook verantwoording afleggen aan derden.	Geen aanpassing nodig. De tekst luidt: “Deze adviezen zijn soms algemeen gesteld, zodat locaties in de praktijk zelf een nadere afweging kunnen maken om tot een bevredigende oplossing voor alle partijen te komen.” Het behoort tot de werkwijze van het COA dat medewerkers hun handelwijze en beslissingen moeten kunnen uitleggen en verantwoorden (zowel in- als extern). Dit hoeft verder niet expliciet in de tekst opgenomen.
Pagina 4, 2 ^e alinea: “Het is voor hen van groot belang dat zij hun religie kunnen uitoefenen binnen de opvang.” Dit wordt niet concreet gemaakt en daarmee is niets gezegd. Betekent dit dat je als moslim --- buiten je gebedsmatje mag uitrollen en gaan bidden? Mag je als groep christenen (bewoners) --- buiten samen een lied zingen? In de praktijk zal het betekenen --- in de eigen ruimte mag je het geloof praktiseren (en dan nog zo dat kamergenoten er geen aanstoot aan nemen)... !? Vanwege de volgende zin: niet dwingend/confronterend zijn: Zou ik het dan toch maar toevoegen: geloof is voor het persoonlijke domein --- en niet voor het openbare domein.	Geen aanpassing nodig. Het noemen van voorbeelden kan juist weer het ‘binnen de opvang’ beperken. En de kern is dat een bewoner – waar hij zich ook in de opvang bevindt – zijn religie moet kunnen uitoefenen.
Pagina 5, alinea 3: “Wat kan COA doen bij spanningen”: Ik zou hier wel iets over groepsdruk willen zien. In de zin van: pas dat minderheden zich veilig voelen. Pas dat de meerderheid niet 'wint'. Niet discrimineren en wat dit in Nederland betekent moet duidelijk worden gemaakt. Het is dus niet de aanpak die geldt bij andere conflicten --- nee hier komen de 'niet-discriminatie' issues aan de orde. Deze alinea moet echt nog veranderen!!	Geen aanpassing nodig. De zin ‘Dit is een vergelijkbaar handelen als bij conflicterende activiteiten van niet religieuze aard.’ volstaat. Ook bij spanningen van niet religieuze aard kunnen er (discriminatoire) oorzaken aan het conflict ten grondslag liggen. Het gaat er

	hier om wat het COA dan doet bij spanningen.
Pagina 5, par. 3.1.: Ik wil hier bij hebben dat er alleen posters geweerd kunnen worden --- met goed onderbouwde argumenten (of meldingen op MYCOA). En dat er een 'beroepsmogelijkheid' komt --- welke andere COA- medewerker (vanuit hoofdkantoor) kan hierin meekijken / besluiten. De ervaring is helaas dat er een erg vreemde zelfstandigheid is van loma's op dit punt. Die moet met dit document aangepakt kunnen worden.	Geen aanpassing nodig. De gezochte onderbouwing ligt in de zin 'Posters en folders zijn toegestaan op een COA-locatie, <i>tenzij deze in strijd zijn met de wet of algemeen gangbaar moreel fatsoen.</i> ' En dan is het inderdaad aan de loma om hierin te beslissen.
Pagina 6: Bij de suggesties: Ik zou opnemen: Laat er duidelijke afzender vermeld worden. En wat betreft taal: het moet ook in het NL en Engels beschikbaar zijn. je wilt b.v. een 'Farsi bijbelstudiegroep' namelijk ook heel graag in de eigen taal bekend maken.	De suggestie 'om de afzender duidelijk te vermelden' overnemen. De suggestie om naast Nederlands of Engels ook andere talen toe te staan, niet overnemen. Zelfs als het om een vertaling zou gaan, kunnen onze medewerkers dat nooit zeker weten/beoordelen.
Pagina 6, par. 3.2. Bij de noot: Ik mis de rol van een bezoeker hierin. Het lijkt me ook een grondrecht van de bewoner om in het eigen, persoonlijke domein (de eigen kamer/unit) dat er een bezoeker die door de bewoner is uitgenodigd, deel kan uitmaken van deze gebedstijd (of het samen bestuderen van 'heilige boeken'). Kan dit bij dit punt worden opgenomen.	Geen aanpassing nodig. In de zin die er al staat 'Noot: als een bewoner op zijn eigen kamer met enkele andere bewoners samen wil bidden, is het niet wenselijk om dit te weigeren of te controleren.' is dit voldoende opgenomen.
Pagina 7, par. 3.7. het blijft een wat bijzonder en specifiek voorbeeld. Maar hij geeft ook wel weer mooi de complexiteit aan. Bij suggestie: kan ook iets staan voor het acute handelen. het is niet toegestaan --- wat gaat COA nu doen... Ook hier kan wel de persoon van extern worden benoemd --- is dit een Pastor van buitenaf. Hoe ga je de ruimte van zo'n persoon inperken.	Geen aanpassing nodig. Dit valt onder het handelingsperspectief van de COA-medewerker.
Pagina 8, par. 3.8 Hier ook benoemen als er externen betrokken zijn dat deze bezoekers ook geweerd worden van de locatie. Hier staat denk ik nog een foutje: het suggereert hier namelijk dat er wel door moslims een religieuze bijeenkomst kan worden gehouden. Dit is iets wat niet is toegestaan volgens 3.2. En dat houden we graag zo ;-)	Geen aanpassing nodig. Punt van externen staat al bij par. 3.2, evenals de bijeenkomst door moslims.
Pagina 8, par. 3.9 Gebedsoproepen. Hier ben ik het niet eens. De gebedsoproep is niet noodzakelijk voor de moslim. Het is een inhoudelijke oproep/statement. Tien	Geen aanpassing nodig. In de tekst staat over een gebedsoproep 'Deze

jaar geleden waren er geen smartphones en dus ook geen gebedsoproepen. Je kunt je wekker zetten als je wilt bidden in de ochtend. Het zet minderheden (mensen die niet willen/hoeven) bidden onnodig onder druk. Het valt onder pagina 4: een religie dwingend en confronterend uitten naar andere bewoners.	religieuze uiting valt onder de vrijheid van godsdienst.’ En het COA houdt zich aan de wet.
6. OJCM	
We hebben geen opmerkingen of aanvullingen.	t.k.n.
Pagina 5 “Noot: er heeft in de periode februari-juli 2017 bij het COA een pilot Informatievoorziening Grondrechten plaatsgevonden waarin externe organisaties met bewoners in gesprek gingen over artikel 1 van de Grondwet. De resultaten en het advies voor het opnemen van zo’n gespreks-mogelijkheid als best practice (aanvullend onderdeel programma Wonen en Leven op een COA-locatie) ligt in aug/sept 2017 ter besluitvorming voor bij de Unittafel en Bestuur. Na hun akkoord kan deze mogelijkheid in de Handreiking opgenomen worden.” Vraag: tekst vervangen door tekst n.a.v. besluit Bestuur.	Tekst van de Noot laten vervallen. Bestuur is namelijk akkoord met het kunnen organiseren van een gespreksmogelijkheid tussen bewoners en externe organisatie over art. 1 Grondwet (als onderdeel programma Wonen en Leven op een COA-locatie). Deze tekst opnemen in de Handreiking.
7. Platform loma’s	
Pagina 5: “Wat kan een COA-medewerker doen bij spanningen? Veel religieuze uitingen van bewoners zijn juridisch niet verboden, maar zij kunnen toch spanningen op een locatie veroorzaken. Zodra een COA-medewerker ... gaat hij hierover in gesprek met alle betrokken partijen. Een belangrijk punt hierbij is de zorgvuldige afweging van vrijheden in gevallen waarbij de religieuze vrijheid van de ene bewoner zou kunnen conflicteren met de vrijheden van een andere bewoner.” <u>Graag toevoegen:</u> ‘Het uitgangspunt is hierbij dat de vrijheid van de één niet belemmerend mag zijn voor de vrijheid van de ander.’	Overnemen van aanvullende tekstsuggestie.
Pagina 8 “Gebedsoproepen, Mag een bewoner een gebedsoproep laten horen (bijvoorbeeld via zijn telefoon) zodat hijzelf en/of zijn medebewoners weten dat het tijd is voor gebed?.....Uiteraard gaan partijen – waar nodig onder begeleiding van het COA – met elkaar in gesprek om te bekijken welke oplossingen mogelijk zijn.” <u>Graag toevoegen:</u> ‘Het uitgangspunt hierbij is dat de vrijheid van de één niet belemmerend mag zijn voor de vrijheid van de ander.’	Overnemen van aanvullende tekstsuggestie.